

crsg
future concept

Konferencja „Wyzwania dla obszarów
wiejskich zagrożonych trwałą marginalizacją i
degradacją – obszary popegeerowskie
30 lat po transformacji”
Szczecin 16 grudnia 2020 r.

Think-Thank – wyzwania dla rozwoju obszarów wiejskich

Centrum Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Przedsiębiorstwo
Społeczne sp. z o. o. & Fundacja Pasja

Wyzwania badawcze obszarów i społeczności byłych PGR

dr Dariusz Dziechciarz

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Szczecinie

Badania obszarów kryzysowych

PRZEDMIOT BADAŃ

- Przestrzeń wraz z formami jej zagospodarowania, sposobami użytkowania i zachodzącymi w niej zjawiskami – np. obszary po byłych PGR.

PODMIOT BADAŃ

- Zamieszkująca obszary kryzysowe społeczność – np. społeczność/ środowisko popegeerowskie.

Rewitalizacja na obszarach wiejskich a odnowa wsi

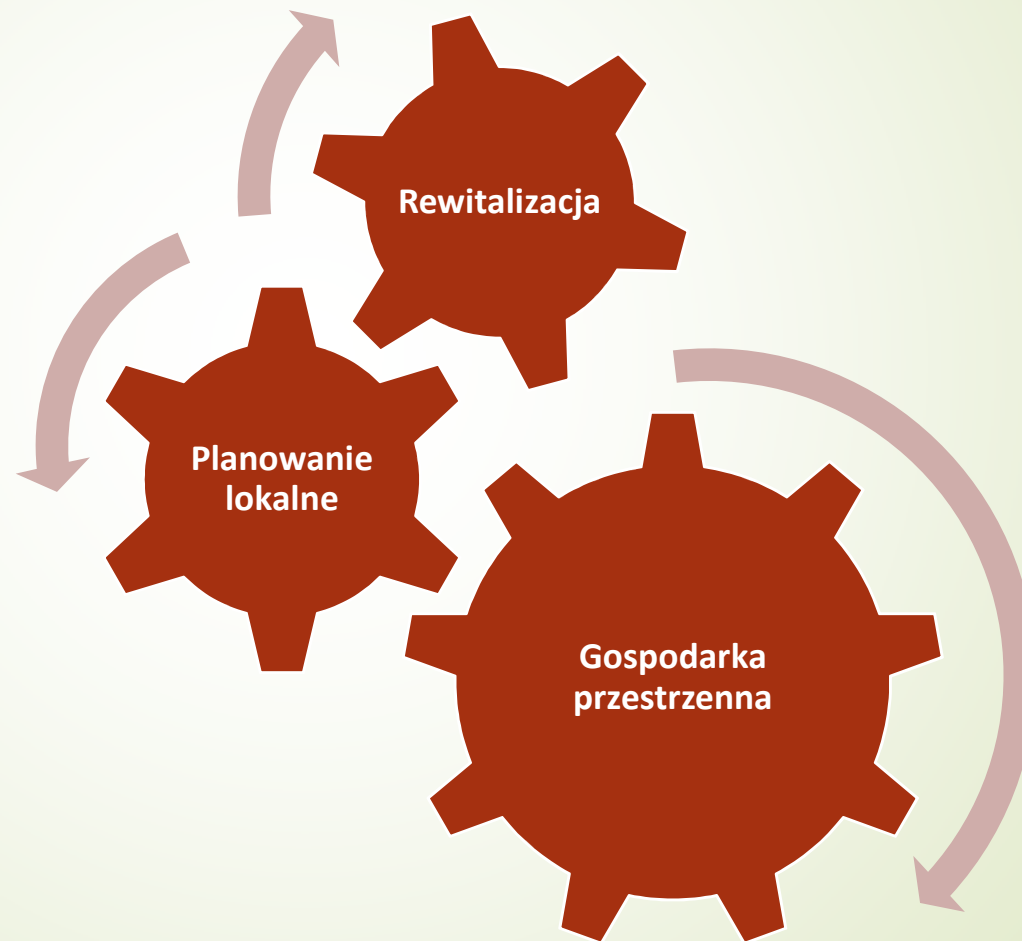
-
- **Rewitalizacja** stanowi proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzony w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitalizacji.
 - **Odnowa wsi** to zaplanowany i realizowany przez wiejską wspólnotę proces rozwoju opierający się na lokalnych zasobach i wykorzystujący zewnętrzne wsparcie.

Rewitalizacja na obszarach wiejskich a odnowa wsi – różnice:

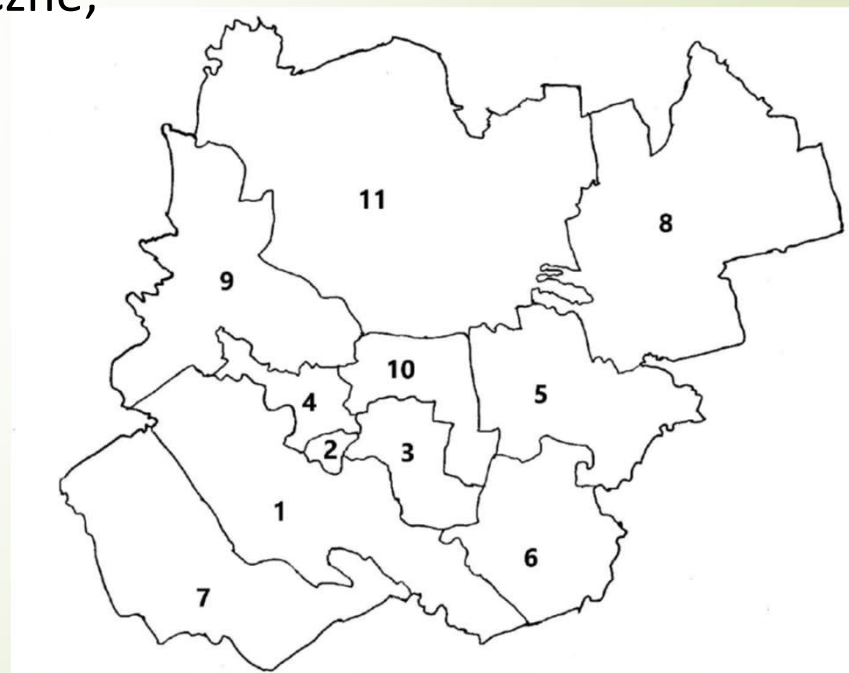
- występowanie zdegradowanego obszaru kryzysowego – w rewitalizacji jest on warunkiem, w odnowie nie ma o nim mowy;
- rola lokalnych zasobów, w tym lokalnej tożsamości, dla powodzenia procesu – kluczowe dla odnowy, dla rewitalizacji niekonieczne;
- zasadniczy cel podejmowanych działań – w odnowie wsi jest to rozwój lokalny, w rewitalizacji – wyprowadzenie obszaru zdegradowanego ze stanu kryzysu.

Potrzeby diagnostyczne na poziomie miejscowości

Problemy diagnostyczne miejscowości

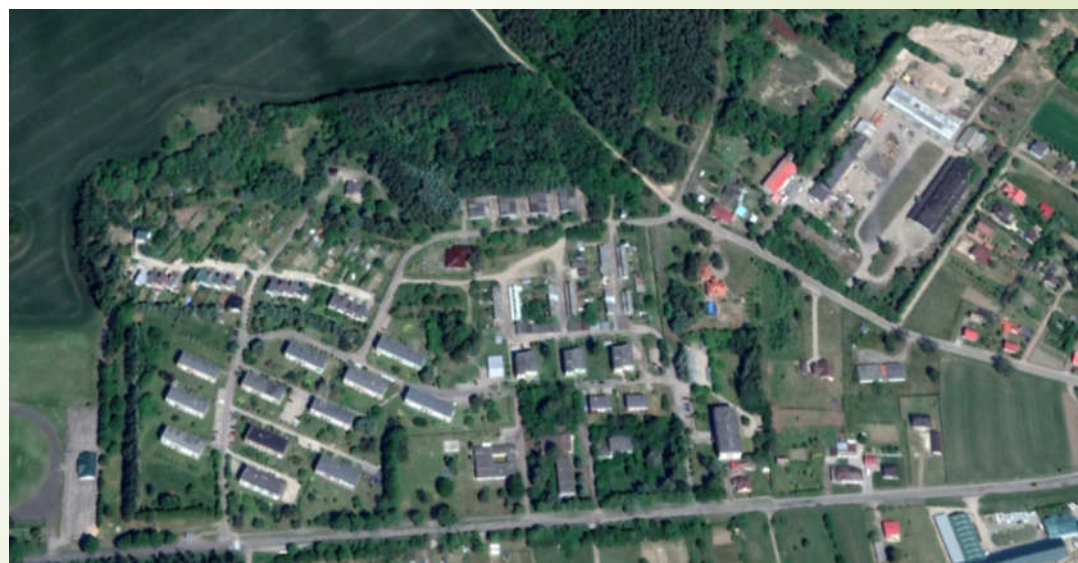
- ograniczona ilość danych, w tym danych statystyki publicznej dotyczących poszczególnych miejscowości;
- nieporównywalność danych – czas, przestrzeń, definicje...;
- brak odniesień w czasie – ujęcie statyczne;
- subiektywizm informacji;
- agregacja danych;
- miejscowość – zakres pojęciowy.

Dostęp do danych na poziomie miejscowości

➤ Materiały kartograficzne:

- mapa zasadnicza (analogowa/ cyfrowa), ewidencja gruntów i budynków cyfrowa) - PODGiK,
- MPZP, SUIKZP (pliki wektorowe lub wersje cyfrowe) - Urząd Gminy/Miasta,
- ortofotomapy, mapy topograficzne, baza danych obiektów topograficznych BDOT10k (cyfrowe) - Urząd Marszałkowski lub CODGiK;

Dostęp do danych na poziomie miejscowości

- **Ewidencja ludności** (zameldowani i wymeldowani ogółem, zameldowani z podziałem na wiek przedprodukcyjny, produkcyjny i poprodukcyjny - do punktu adresowego) - Urząd Gminy.
- **Bezrobocie** (liczba zarejestrowanych bezrobotnych, liczba długotrwale bezrobotnych, liczba bezrobotnych z wykształceniem z gimnazjalnym i poniżej - do punktu adresowego) – Powiatowe Urzędy Pracy.
- **Pomoc społeczna** (liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej, liczba osób pobierających zasiłki wg powodów przyznawania, długotrwale pobierający zasiłek, liczba osób pobierających dodatek: energetyczny, mieszkaniowy, fundusz alimentacyjny, zasiłek rodzinny itp. - do punktu adresowego) – Ośrodki Pomocy Społecznej oraz Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie.
- **Frekwencja wyborcza** (Frekwencja w wyborach: prezydenckich, parlamentarnych, samorządowych – do okręgu wyborczego). – PKW.

Dostęp do danych na poziomie miejscowości

- **Edukacja** (wyniki ze sprawdzianu szóstoklasisty/ ósmoklasisty /gimnazjalisty, liczba dzieci powtarzających klasę, liczba dzieci uczęszczających do przedszkoli – punktu adresowego ucznia/ do placówki) – Urząd Gminy, System Informacji Oświatowej, Okręgowa Komisja Egzaminacyjna
- **Przestępczość i bezpieczeństwo** (liczba wydanych niebieskich kart, liczba zgłoszonych interwencji policyjnych, liczba wykroczeń i przestępstw - do punktu adresowego) – Komendy Powiatowe Policji
- **Aktywność społeczna** (liczba organizacji pozarządowych - do punktu adresowego) – Krajowy Rejestr Sądowy, Ewidencje stowarzyszeń zwykłych w Starostwach Powiatowych
- **Aktywność gospodarcza** (wykaz zarejestrowanych podmiotów gospodarczych - do punktu adresowego) – Rejestr REGON, CEIDG – Centralna Ewidencja i Informacja Działalności Gospodarczej.

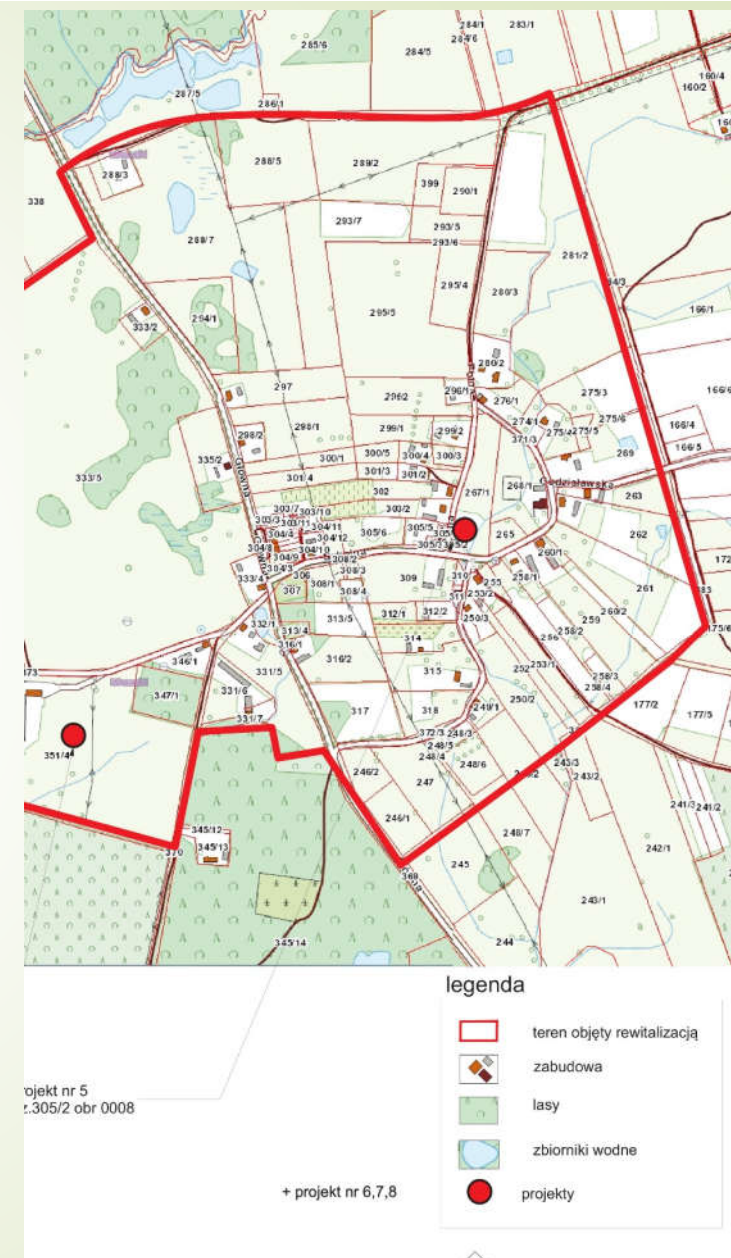
Dostęp do danych na poziomie miejscowości

- **Sfera techniczna** (liczba: zabytków; budynków użyteczności publicznej; przestrzeni publicznych; liczba budynków mieszkalnych zamieszkałych, wybudowanych przed rokiem ...) – Urząd Gminy
- **Stan i jakość środowiska przyrodniczego** (liczba budynków pokrytych azbestem) – Urząd Gminy, esip.bazaazbestowa.gov.pl
- **Dostępność funkcjonalno-przestrzenna** (odległość do wybranych obiektów infrastruktury kulturalnej, sportowej, rekreacyjnej, komunikacyjnej, itp. lub obiektów świadczących usługi publiczne) – Urząd Gminy, serwisy mapowe typu Google Maps,

Przetwarzanie danych

Typy informacji przestrzennej

- dane punktowe – np. dane liczbowe przypisane do punktów adresowych;
- dane linowe - klasycznym przykładem danych liniowych są drogi, rzeki, sieć wod-kan, sieci energetyczne, etc. Ich analiza sprowadza się zwykle do obliczenia gęstości sieci na jednostkę powierzchni;
- dane poligonowe – np. wyniki wyborów, wyniki egzaminów szkolnych oraz inne dane mające odniesienie do pewnej strefy.

Ogólne wymagania techniczne w odniesieniu do pozyskiwanych danych

- jednoznaczność (co do położenia w przestrzeni geograficznej),
- jednorodność (pomiar zjawiska w identycznej skali pomiarowej dla całego zbioru danych),
- kompletność (występowanie danych pomiarowych dla całego obszaru opracowania),
- dokładność (wykonanie pomiaru z identyczną precyzją),
- aktualność (pomiar w tym samym czasie).

Pułapki interpretacyjne

- liczba mieszkańców: zameldowanych *versus* ujętych w deklaracjach o wysokości opłaty za gospodarowanie odpadami komunalnymi;
- problemowe porównywanie b. małych miejscowości - w przypadku małych wsi i przysiółków pojedyncze zdarzenia znacząco zawyżają wartość wskaźnika;
- wskaźniki edukacyjne a miejsce zamieszkania dzieci;
- miejsce koncentracji zanieczyszczeń, a miejsce ich powstawania;
- przestępczość – miejsce zdarzeń, a miejsce zamieszkania przestępców;
- nazewnictwo miejscowości.

IMD - Index of Multiple Deprivation

(Wskaźnik deprywacji wielorakiej)

Nazwa sfery	Waga wskaźnika w IMD
Przychody	22,5%
Zatrudnienie	22,5%
Wykształcenie i kompetencje	13,5%
Problemy zdrowotne i niepełnosprawność	13,5%
Przestępczość	9,3%
Problemy z zakresu dostępu do mieszkań i dostępu do usług	9,3%
Degradacja środowiska	9,3%

Nadawanie wag wskaźnikom w procesie delimitacji obszarów zdegradowanych

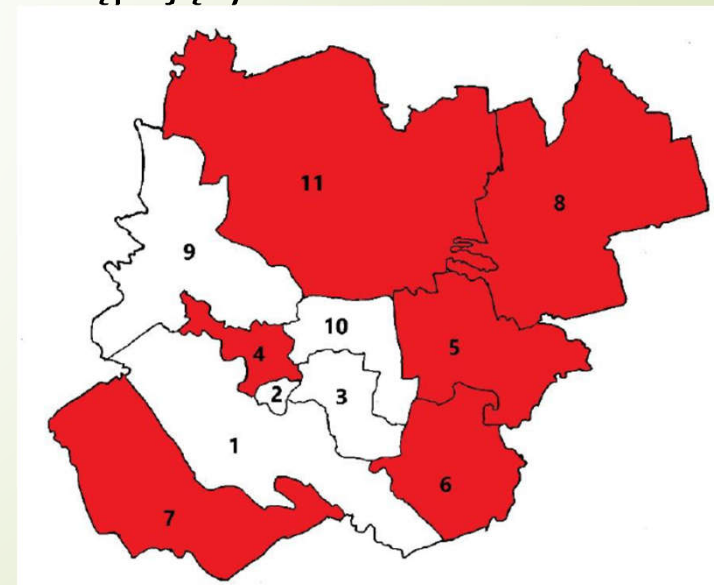
- Ubóstwo wskaźników;
- Konieczność walidacji metody analitycznej;
- Możliwość manipulacji

Obszar zdegradowany

Obszar gminy znajdujący się w stanie kryzysowym z powodu koncentracji negatywnych zjawisk społecznych, w szczególności bezrobocia, ubóstwa, przestępczości, wysokiej liczby mieszkańców będących osobami ze szczególnymi potrzebami, niskiego poziomu edukacji lub kapitału społecznego, a także niewystarczającego poziomu uczestnictwa w życiu publicznym i kulturalnym, można wyznaczyć jako obszar zdegradowany w przypadku występowania na nim ponadto co najmniej jednego z następujących negatywnych zjawisk:

- gospodarczych *lub*
- środowiskowych *lub*
- przestrzenno-funkcjonalnych *lub*
- technicznych.

Wyznaczanie obszarów zdegradowanych - schemat procesu

ETAP 1

- Wyznaczenie jednostek analitycznych

ETAP 2

- Pozyskanie niezbędnych danych
- Dobór wskaźników
- Analiza wskaźnikowa

ETAP 3

- Wyznaczenie obszary zdegradowanego
- Wyznaczenie obszaru rewitalizacji

SFERA SPOŁECZNA

- wskaźnik depopulacji (różnica liczby mieszkańców w latach...);
- wskaźnik starzenia się (relacja liczby osób w wieku poprodukcyjnym do liczby osób w wieku przedprodukcyjnym);
- Liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej na 1000 mieszkańców;
- pomoc w dożywianiu dzieci - liczba dzieci na 1000 mieszkańców;
- liczba "niebieskich kart" na 1000 mieszkańców;
- liczba osób bezrobotnych ogółem do ogólnej liczby osób na 1000 mieszkańców;
- Odsetek długotrwale bezrobotnych wśród osób w wieku produkcyjnym;
- Liczba przestępstw na 100 mieszkańców;
- Frekwencja wyborcza;
- Miejsca publiczne, w których nielegalnie spożywany jest alkohol;
- Liczba postępowań eksmisyjnych na 1000 mieszkańców;

SFERA GOSPODARCZA

- Liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarki narodowej na 100 mieszkańców;
- liczba firm zamykanych do ogółu zarejestrowanych;
- Odsetek mieszkańców prowadzących działalność gospodarczą;
- Odsetek osób z wykształceniem gimnazjalnym lub poniżej w ogólnej liczbie bezrobotnych;

SFERA TECHNICZNA (INFRASTRUKTURALNA)

- odsetek budynków mieszkalnych wybudowanych przed 1970 r;
- przeciętna powierzchnia użytkowa lokalu na jedną osobę;
- udział lokali mieszkalnych bez łazienek. w ogólnej liczbie lokali mieszkalnych;
- odsetek mieszkań popegeerowskich w ogólnym zasobie mieszkaniowym miejscowości/osiedla/obrębu statystycznego;
- odsetek budynków bez wodociągu do ogólnej liczby budynków (w %);
- odsetek budynków poddanych termomodernizacji do ogólnej liczby budynków;
- wskaźnik udziału budynków zabytkowych w stosunku do wszystkich zabytków w gminie;
- stan dróg (ocena jakościowa, np. zły, przeciętny, dobry);
- odsetek dróg nieutwardzonych;

SFERA PRZESTRZENNO-FUNKCJONALNA

- liczba połączeń transportem publicznym (bus, autobus, kolej);
- odsetek dróg o nawierzchni utwardzonej (asfalt);
- dostępność do podstawowych usług lub słaba ich jakość (odległość w km dojazdu do przedszkola na 1 mieszkańca);
- liczba placów zabaw, zorganizowane miejsca spotkań młodzieży na otwartym powietrzu na terenie sołectwa na 1 mieszkańca;
- dostępność do podstawowych usług lub słaba ich jakość (odległość w km dojazdu do służby zdrowia na 1 mieszkańca);
- zdegradowane otwarte przestrzenie publiczne;
- Liczba podatników od użytków rolnych według powierzchni gospodarstw.

SFERA ŚRODOWISKOWA

- dzikie wysypiska śmieci powierzchnia na 1 mieszkańca;
- powierzchnia terenów zieleni : parków spacerowo-wypoczynkowy, na 1 mieszkańca;
- powierzchnia terenów zieleni : zieleni osiedlowej, zieleńców na 1 mieszkańca;
- odsetek obszarów zdegradowanych przyrodniczo (w %);
- odsetek gospodarstw domowych użytkujących tradycyjne piece na paliwa stałe;
- ilość azbestu do utylizacji (ton na 100 mieszkańców).

Co wiemy o byłych PGR-ach?

**Wypożyczenie miast i miejscowości wiejskich
w podstawowe placówki i urządzenia – 1989 rok
(poziom miejscowości) – Wojewódzkie Urzędy Statystyczne**

► Państwowe Gospodarstwa Rolne:

- Siedziba gospodarstwa
- Zakłady gospodarstwa

➤ Rolnicze spółdzielnie produkcyjne

- Siedziba
- Gospodarstwa (filie)

➤ Jednostki gospodarcze kółek rolniczych

- Bazy sprzętu rolniczego
- Zakłady rolne
- Inne jednostki
- Państwowe ośrodki maszynowe i zakłady naprawcze mechanizacji rolnictwa
- Punkty unasienniania zwierząt
- Przychodnie i lecznice dla zwierząt
- Punkty weterynaryjne

[illegible]

Efektywność gospodarowania Państwowych Gospodarstw Rolnych

(wg PGR-ów) - Wojewódzkie Urzędy Statystyczne

- zwierzęta gospodarskie;
- plony ważniejszych upraw;
- przeciętne zatrudnienie i wynagrodzenie miesięczne;
- inwestycje i środki trwałe;
- ważniejsze maszyny i urządzenia rolnicze;
- koszty w układzie rodzajowym;
- wyniki finansowe;
- zapasy.

6

TABL. 3 PRZECIĘTNE ZATRUDNIENIE I WYNAGRODZENIE MIESIĘCZNE W 1988 R.

WYSZCZEGÓLNIENIE	Przeciętne zatrudnienie		Przeciętne wynagrodzenie miesięczne	
	ogółem	1987=100	w złotych	1987=100
KPGR Barwice	1232	101,0	47698	185,0
PGR Brzeźno	529	99,4	44284	180,0
PGR Budziszewo	450	95,1	48310	169,2
PGR Czaplinek	935	102,2	46953	177,4
KPGR Drawsko Pomorskie	1014	95,8	48412	174,2
PGR Drzonowo	428	101,7	50201	161,4
PGR Gościno	573	95,0	57136	190,4
PGR Gorawino	680	98,3	57165	183,3
PGR Kalisz Pomorski	497	96,5	54009	190,1
KPGR Karlino	491	95,7	53749	192,3
PGR Nacław	373	96,6	43990	176,7
PGR Połczyn Zdrój	940	97,1	42963	173,5
PGR Przybrda	481	95,8	45048	187,4
PGR Radacz	606	99,5	48397	191,5
PGR Rąbino	570	99,7	47166	181,3
KR Redło	2840	98,3	54579	174,5

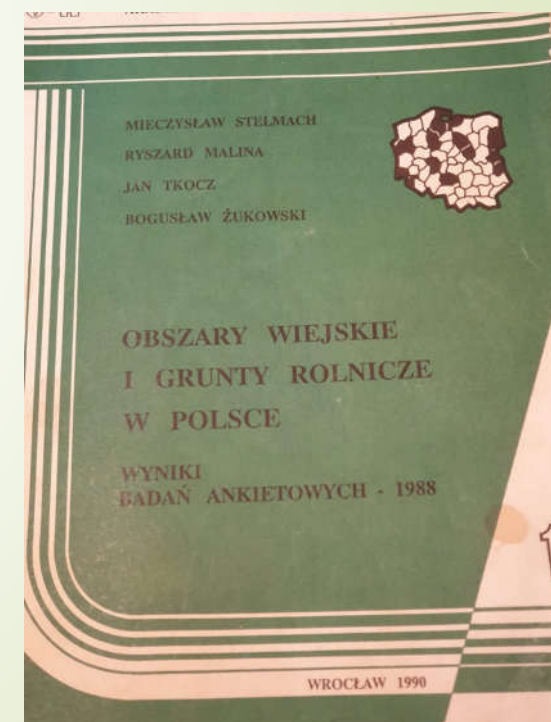
Obszary wiejskie i grunty rolnicze w Polsce – wyniki badań ankietowych 1988 rok

Badanie ogólnopolskie na poziomie obrębów geodezyjnych, oparte na 66 wskaźnikach, m.in.

➤ Lokalizacja ośrodków produkcyjno-gospodarczych gospodarstw uspołecznionych:

- PGR w zabudowie o charakterze wielkotowarowym
- Inne państwowe w zabudowie o charakterze wielkotowarowym
- RSP, SKR w zabudowie o charakterze wielkotowarowym
- PGR w zabudowie po gospodarstwach indywidualnych
- Inne państwowe w zabudowie po gospodarstwach indywidualnych
- RSP, SKR w zabudowie po gospodarstwach indywidualnych

Instytut Planowania i Urządzania Terenów Wiejskich Akademia Rolnicza we Wrocławiu

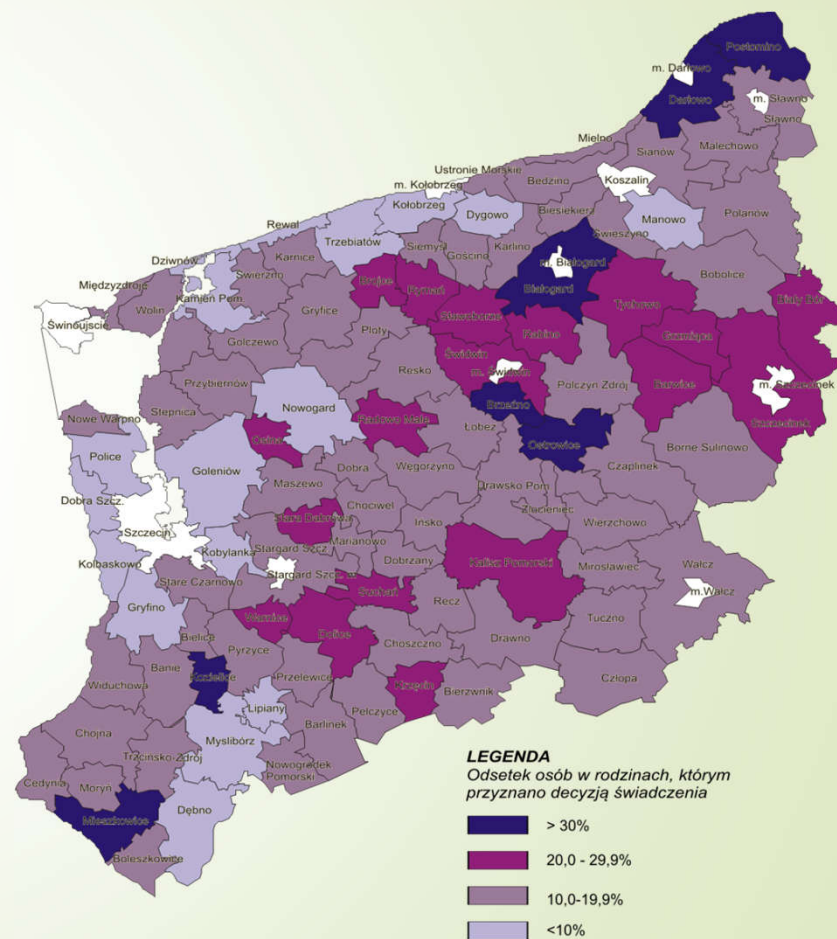
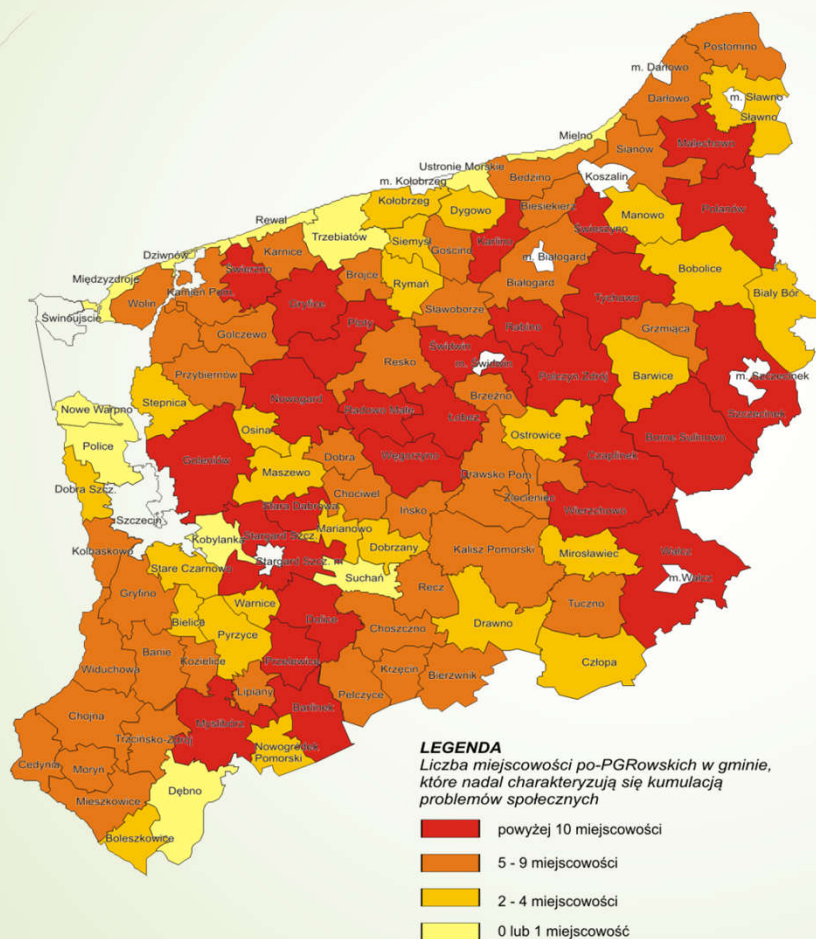

Problemowe miejscowości popegeerowskie ???

Problemowe wsie popegeerowskie – to miejscowości spełniające łącznie następujące kryteria:

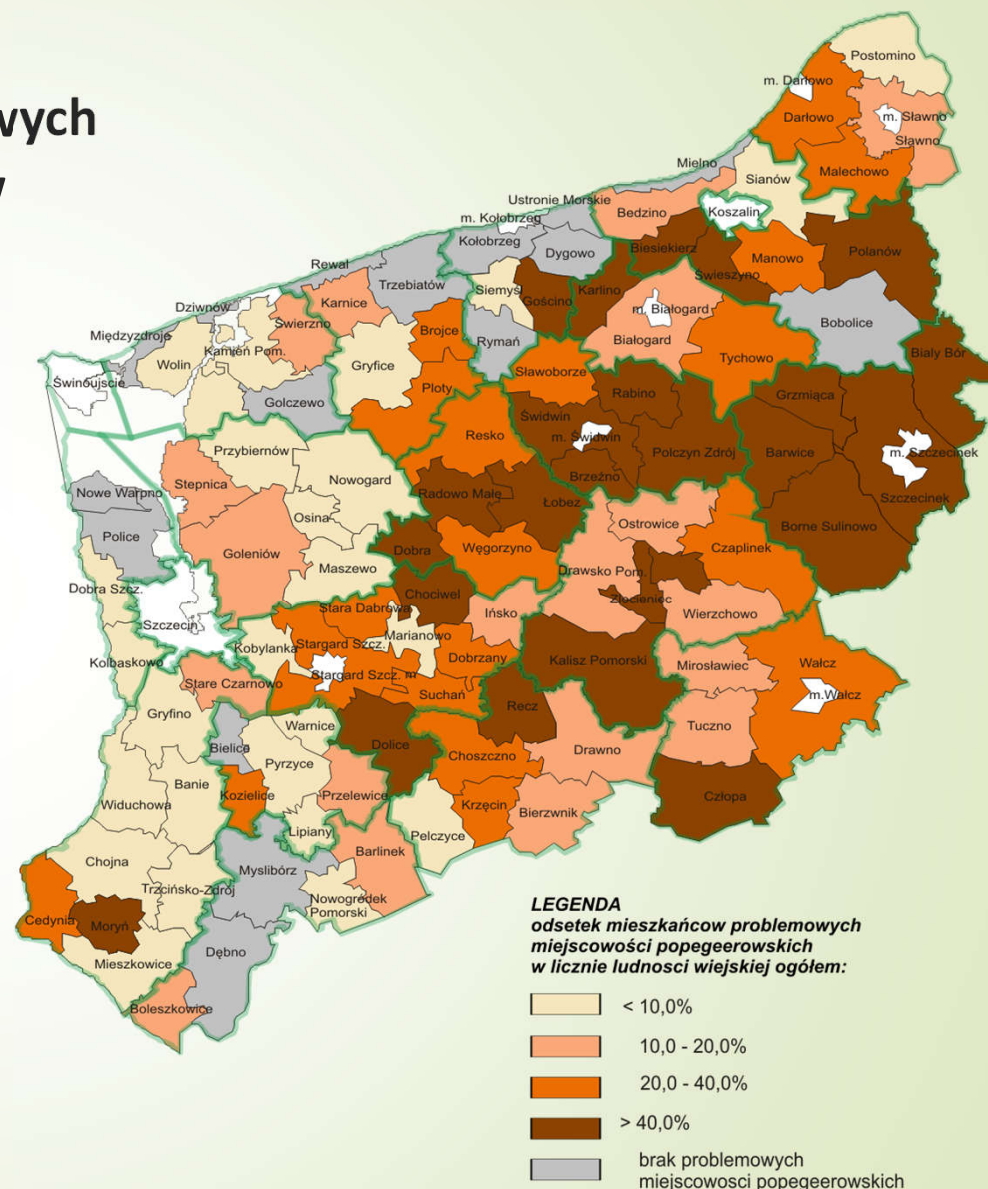
- miejscowości, w których istniały obiekty uspołecznionej gospodarki rolnej (PGR), lub w których nie było obiektów, ale głównym pracodawcą był PGR znajdujący się w innej miejscowości,
- odsetek korzystających z pomocy społecznej przekraczał średnią dla obszarów wiejskich województwa (na moment badania - 20% mieszkańców).

Miejscowości popegeerowskie a beneficjenci pomocy społecznej

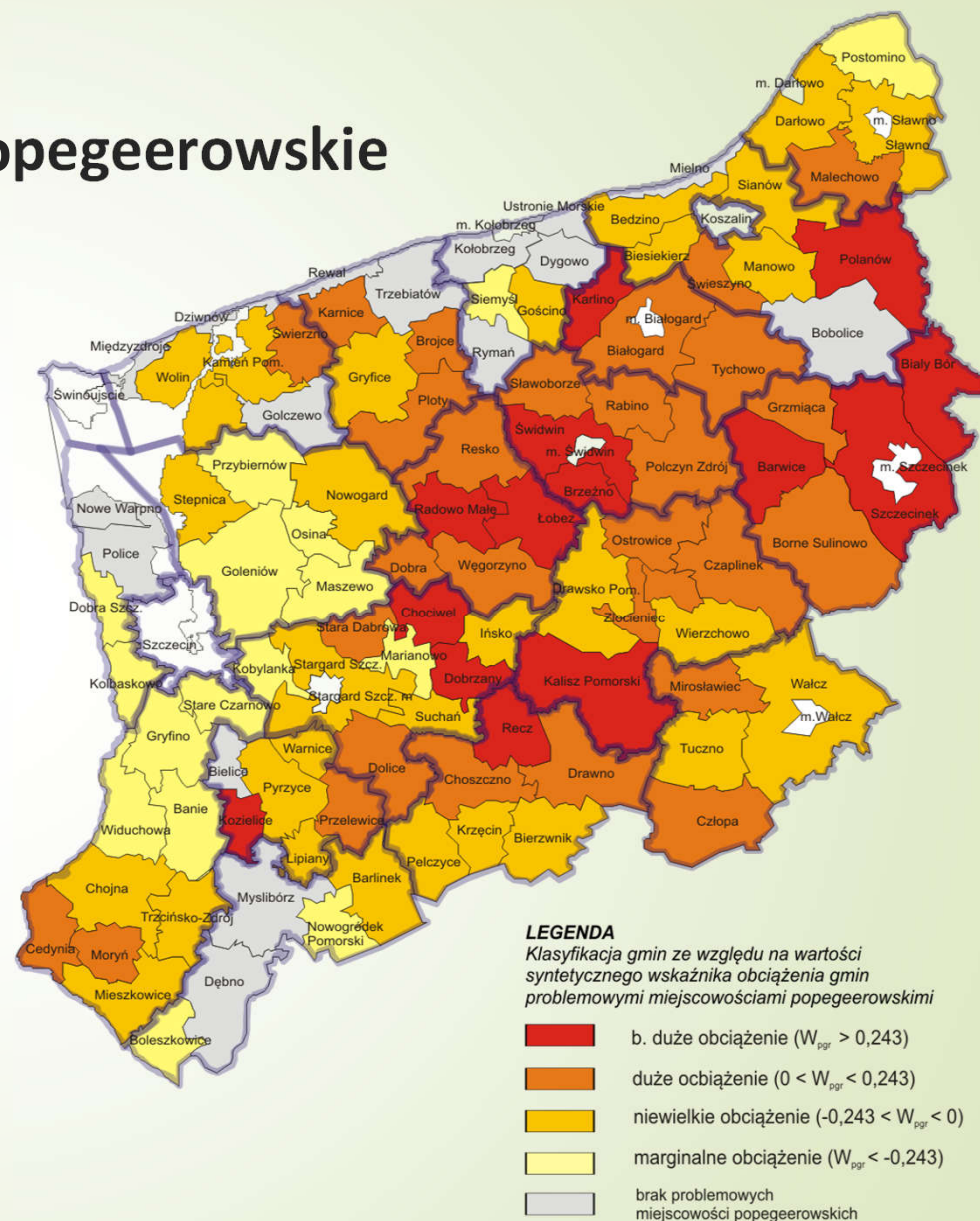
Odsetek mieszkańców problemowych miejscowości popegeerowskich w liczbie ludności wiejskiej ogółem

- wskaźnik społeczności popegeerowskiej (odsetek mieszkańców problemowych miejscowości popegeerowskich w liczbie ludności wiejskiej ogółem w danej gminie);
- wskaźnik bezrobocia (odsetek bezrobotnych zamieszkałych na wsi w liczbie ludności wiejskiej w wieku produkcyjnym w danej gminie);
- wskaźnik ubóstwa - odsetek mieszkańców żyjących w rodzinach korzystających z pomocy społecznej na obszarze wiejskim w danej gminie.

Problemowe miejscowości popegeerowskie

- Co piąta wieś w województwie zachodniopomorskim to problemowa miejscowość popegeerowska.
- Aż w 87 gminach (na 103 gminy niemiejskie) istnieją problemowe miejscowości popegeerowskie.
- Jedynie w 16 gminach (oprócz gmin miejskich) nie zidentyfikowano problemowych miejscowości popegeerowskich (według przyjętych kryteriów).

PYTANIA I WNIOSKI

- Wiedza zgromadzona na temat osiedli popegeerowskich jako enklaw biedy utrwalonej pokazuje jak cały splot czynników doprowadził do tego, że były PGR-y to obecnie miejsca koncentracji wielu trudnych problemów natury społecznej, ale też i gospodarczej, funkcjonalno-przestrzennej czy środowiskowej.
- Brakuje informacji opisujących skalę zjawiska. Aktualnie trudno jest oszacować liczbę miejscowości zagrożonych marginalizacją i degradacją, w tym szczególnie tych, które nadal charakteryzują się ponadprzeciętnym nagromadzeniem problemów społecznych.
- O ile stosunkowo łatwo można wskazać obszary popegeerowskie (w tym ich liczbę, położenie oraz powierzchnię), o tyle trudno jest pozyskać adekwatne dane odnośnie takich środowisk (społeczności).
- Posiadanie rzetelnej wiedzy o skali problemu, nasileniu a także rozmieszczeniu przestrzennym i ew. skupiskach miejscowości zagrożonych trwałą marginalizacją i degradacją jest warunkiem *sine qua non* podjęcia właściwej interwencji.

PYTANIA I WNIOSKI

- Czy na obszarach zdegradowanych, w tym w problemowych miejscowościach popegeerowskich możliwa jest jeszcze zmiana?
- Czy praca z tymi środowiskami (mieszkańcami obszarów zdegradowanych) jest wyzwaniem tylko dla samorządów lokalnych, czy są one w stanie samodzielnie udźwignąć ten ciężar?
- Problem rozwiązania kwestii wsi i spuścizny popegeerowskiej nie leży jedynie w sferze finansowej. Jakie inne działania (oprócz pomocy finansowej) należy podjąć, aby efektywnie przeciwdziałać marginalizacji i móc wyprowadzić obszary zdegradowane ze stanu kryzysowego?
- Czy zasadnym byłoby opracowanie zestawu instrumentów kompleksowego wsparcia miejscowości zagrożonych trwałą marginalizacją i degradacją?

Dziękuję za uwagę

dr Dariusz Dziechciarz
Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Szczecinie

Partner

Sfinansowano przez
Narodowy Instytut Wolności - Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego
ze środków Programu Rozwoju Organizacji Obywatelskich na lata 2018 – 2030

